

REFAH İKTİSADI VE DEVLET : TEORİ, TÜRKİYE'DEKİ UYGULAMA VE ÇÖZÜM YÖNTEMLERİ

Sübidey TOGAN

Bu çalışmada kaynak dağıtım mekanizmalarından fiyat mekanizmasını ele alıyor ve fiyat mekanizması çerçevesinde devletin gerek kaynakların etkin dağıtımını sağlamak gerekse de gelir dağılımını iyileştirmek için uygulaması gereken temel politikalarını inceliyoruz.

Karma bir ekonomide iktisat politikasının temel amaçları kaynakların etkin dağıtımını sağlamak; gelir dağılımını iyileştirmek; istihdam sorununu çözümlenmek; fert başına geliri hızla ve devamlı olarak arttırmak; enflasyon oranını, gelir dağılımındaki adaletsizliklerin artmasına ve kaynakların kötü dağılmasına neden olmayacak bir düzeyde tutmak; ve ödemeier dengesi sorunlarını çözümlenmek biçiminde toplanabilir. Böyle bir ekonomide devlet, bu amaçlara ulaşmak için bir takım işler yapacak, bir takım tedbirler alacaktır. Ne gibi işler? Ne gibi tedbirler?

Yukarıda formüle edilen soru son derece geneldir. Sorun halen yoğun bir şekilde incelenmekte ve araştırılmakta olduğundan bunu doyurucu bir şekilde cevaplandırmak bir anlamda imkansızdır. Ancak, ekonomi yazınında gerek kaynak dağıtımını gerekse de makro ekonomik politikalar konusunda elde edilmiş olan bazı sonuçlar bulunmak

(*) Doçent Dr., O.D.T.Ü., Ekonomi Bölümü. Yazar bu çalışmanın hazırlanış sırasında büyük yardımlarını görmüş olduğu Doç. Dr. Hasan Ersel'e candan teşekkürlerini sunar. Ayrıca yazar çalışmayı okuyan, görüşlerini belirten ve çalışmanın geliştirilmesine yardımcı olan Prof. Dr. Merih Celasun ile Doç. Dr. Güneri Akalın'a teşekkür eder.

tadır. Karma ekonomi karmakarışık bir ekonomi olmadığına ve olmaması gerektiğine göre bu sonuçlar izlenecek politikaların belirlenmesinde kullanılabilir. Bu çalışmanın amacı da iktisadi refah ve kamu maliyesi kuramlarında elde edilmiş olan temel bazı sonuçları sunmak, bu sonuçların iktisadi politikaların belirlenmesinde nasıl kullanılabileceğini incelemek ve araştırmaktır. Çalışmada enflasyon, işsizlik, durgunluk, büyüme ve dış ticaret gibi son derece önemli olan sorunlar üzerinde durmuyor, bunların devletin uygulayabileceği akılcı makro ekonomik politikalar ile çözümlenebileceğini kabul ediyoruz. İncelenen temel sorun ise devletin, kaynakların etkin dağıtımını sağlamak ve gelir dağılımını iyileştirmek için hangi politikaları uygulaması gerektiğidir. Bunun için de kaynak dağıtım mekanizmalarından fiyat mekanizmasını ele alıyor ve fiyat mekanizması çerçevesinde devletin, gerek kaynakların etkin dağıtımını sağlamak gerekse de gelir dağılımını iyileştirmek için uygulaması gereken temel politikalarını inceliyoruz.

1. Klâsik Ekonomiler :

Bu kısımda klasik ekonomiler için geliştirilmiş olan tam rekabetçi piyasa mekanizmasını ele alıyor, mekanizmanın özelliklerini inceliyor ve kaynakların fiyat sistemi ile dağıtıldığı klasik ekonomilerde devletin temel ekonomik görevlerini araştırıyoruz.

Rekabetçi mekanizmanın özelliklerini inceleyebilmek için ilk olarak rekabetçi denge kavramını ele alalım. Bunun için de ekonomide sonlu sayıda tüketicinin, sonlu sayıda üreticinin ve sonlu sayıda malın bulunduğunu düşünelim. Tüketicilerin başlangıçta çeşitli mallardan ellerinde bulundurdukları miktarları gösteren vektörü başlangıç kaynak dağılımı vektörü, tüketicilerin firma kârlarından aldıkları payları gösteren vektörü kâr payı oranları dağılımı vektörü, sözkonusu iki vektörden oluşan vektörü de gelir dağılımı parametreleri olarak isimlendirelim. Gelir dağılımı parametreleri ile çeşitli malların fiyatlarından oluşan fiyat vektörü verildiğinde her üreticinin üretim kümesi içinde kârını maksimize eden üretim vektörünü, her tüketicinin sözkonusu parametreler tarafından belirlenen gelir kaydı altında tercihlerine göre optimal olan tüketim vektörünü seçtiğini düşünelim ve tüketicilerin tüketim vektörleri ile üreticilerin üretim vektörlerinden oluşan vektörü ekonomideki kaynak dağıtımını olarak isimlendirelim.

Bu durumda rekabetçi denge (competitive equilibrium) bütün tüketicilerin bütçe olanakları içinde maksimum doyuma ulaştıkları, bütün

üreticilerin maksimum kâr sağladıkları, üretim ve başlangıç kaynakları ile tüketici talebinin tamamen karşılandığı bir kaynak dağıtımı ve bu dağıtımın merkezileşmemiş (decentralized) bir şekilde gerçekleşmesini sağlayan bir fiyat vektörü olarak tanımlanır.

Şimdi de yukarıda tanımlanmış olan rekabetçi dengenin varlığı sorununu ele alalım. Bunun için de klasik ekonomileri;

Varsayım C : Ekonomideki tüm tüketicilerin tüketim kümeleri, tüm üreticilerin üretim kümeleri ile tüm tüketicilerin tercih bağıntıları dışbükeydir (convex).

varsayımı ile belirlenen ekonomiler olarak tanımlıyalım. Bu durumda rekabetçi dengenin varlığı ile ilgili olarak Debreu (1959) tarafından elde edilmiş olan temel sonuç şu şekilde özetlenebilir : "C - varsayımı altında her gelir dağılımı parametreleri için rekabetçi bir denge vardır." Kaynak dağıtımı konusunda elde edilmiş olan bu teorem son derece genel bir sonuç olarak nitelenebilir. Çünkü sözkonusu teorem düşünülebilecek olan tüm klasik ekonomiler için rekabetçi mekanizmanın bir çözümü olduğunu belirtmektedir. Ancak teorem malların bölünemez olduğu, teknolojinin artan getiri gösterdiği veya da dışsallıkların (externalities) bulunduğu ekonomileri çözümlenmenin dışında bırakmaktadır. Sözkonusu özellikler gerçek ekonomik hayatın ayrılmaz parçaları olduğundan şimdi de, bu özelliklere sahip olan belirli ekonomileri inceleyebilmek için yukarıdaki C - varsayımını şu şekilde değiştirelim :

Varsayım C̄ : Malların bölünemez olduğu veya da teknolojinin ölçüğe göre artan getiri gösterdiği, dolayısıyla da C - varsayımının sağlanmadığı ekonomilerde bu özellikler incelenen ekonomiye göre önemli değildir.

Bu durumda rekabetçi dengenin varlığı ile ilgili olarak Farrell (1959) ve Starr (1969) tarafından elde edilmiş olan sonuçlar şu şekilde ifade edilebilir : "Rekabetçi dengenin varlığı ile ilgili olan sonuç, C - varsayımının C - varsayımı ile değiştirilmesi durumunda yaklaşık olarak geçerlidir."

Rekabetçi dengenin varlığına ulaştıktan sonra şimdi de bu dengenin istenilir özellikler taşıyıp taşımadığı sorununu incelemeye çalışalım. Bunun için de rekabetçi denge ile Pareto etkin dağıtımlar

arasındaki ilişkileri araştıralım. Bilindiği gibi Pareto etkin bir dağıtım toplumdaki bir tüketicinin durumunun diğer bir tüketicinin durumunda kötüleşme yaratılmadan düzeltilemediği, yapılabilir bir kaynak dağıtımı olarak tanımlanmaktadır. Pareto etkinlik ise kaynak dağıtım mekanizmalarının sağlamaları gereken temel bir özellik niteliğindedir. Eğer geliştirilen bir kaynak dağıtım mekanizması ile elde edilen kaynak dağıtımı Pareto etkin ise ve incelenen ekonomilerdeki her Pareto etkin dağıtım için bu dağıtımı sözkonusu kaynak dağıtım mekanizmasının çözümü yapan gelir dağılımı parametreleri var ise geliştirilen kaynak dağıtım mekanizması sonuç açısından etkin bir mekanizmadır denir. Şimdi de rekabetçi mekanizmanın sonuç açısından etkin bir mekanizma olup olmadığı sorununu inceleyelim. Bunun için de ekonomideki tüm mal piyasalarının rekabetçi piyasalar olduğunu varsayalım ve sözkonusu varsayımı şu şekilde formüle edelim :

Varsayım U : Ekonomideki tüm mal piyasaları üniversaldir. (1)

Bu durumda rekabetçi mekanizmanın sonuç açısından etkinliği ile ilgili olarak Debreu (1959) ve Farrell (1959) tarafından elde edilmiş olan sonuçlar şu şekilde özetlenebilir : "U - varsayımı altında her rekabetçi denge Pareto etkindir. U ile C - varsayımları altında her Pareto etkin dağıtım için bu dağıtımı rekabetçi denge yapan gelir dağılımı parametreleri vardır. Sözkonusu sonuç C - varsayımının C - varsayımı ile değiştirilmesi durumunda da yaklaşık olarak geçerlidir."

Rekabetçi dengenin özellikleri ile ilgili olarak yukarıda özetlenmiş olan sonuçlar şu şekilde açıklanabilir. Rekabetçi modelde gelir dağılımı parametreleri veri alınmaktadır. Veri alınan gelir dağılımı parametreleri ile incelenen ekonomilerde rekabetçi bir denge elde edilmektedir. Sözkonusu rekabetçi denge Pareto etkindir. Ancak Pareto etkinlik yalnız başına belirli bir kaynak dağıtımının sosyal açıdan kabul edilebilir olması için yeterli değildir. Çünkü veri alınan gelir dağılımı parametreleri ile elde edilen rekabetçi dengedeki gelir dağılımı sosyal açıdan kabul edilebilir nitelikte olmayabilir. Bu durumda yukarıdaki teorem, gelir dağılımı parametrelerini değiştirmek sureti ile yeni bir rekabetçi dengenin dolayısıyla da yeni bir gelir dağılımının elde edilebileceğini belirtmektedir. Eğer yeni rekabetçi dengedeki gelir dağılımı eski gelir dağılımına göre sosyal açıdan tercih edilebilir nitelikte ise toplumsal refah, gelir dağılımı parametrelerindeki söz-

(1) U, C ve \bar{C} - varsayımları ile ilgili ayrıntılı bilgi için Debreu (1959) ile Arrow'a (1969) bakılabilir.

konusu değişme ile arttırılabilir.⁽²⁾ Toplumsal refahın arttırılması ise toplumda gelir dağılımı parametrelerindeki değişmeyi uygulayabilecek güçte olan bir otoritenin var olmasına bağlıdır. Sözkonusu otoriteyi devlet olarak isimlendirelim. Bu durumda devletin klasik ekonomilerdeki temel ekonomik görevi vergiler ile gelir dağılımı parametrelerini değiştirmek, bu suretle de ekonomide sosyal açıdan kabul edilebilir rekabetçi bir dengenin gerçekleşmesini sağlamak olarak özetlenebilir.⁽³⁾

Sonuç açısından etkin olan rekabetçi mekanizmanın en önemli özelliklerinden birisi habersel açıdan merkezileşmemiş, dolayısıyla da habersel açıdan işlerliği olan bir mekanizma olmasıdır. Kaynak dağıtım mekanizmalarında iletişime ilişkin bir özellik olan habersel açıdan işlerlilik kavramı ise şu şekilde açıklanabilir. Toplumda iktisadî bilgilerin doğal bir dağılımı vardır. Her öge ekonomik ortam hakkında sınırlı bilgiye sahiptir. Kaynak dağıtımında koordinasyonu sağlayabilmek ve ekonomide etkin bir kaynak dağıtımını elde edebilmek için ögelerin birbirleri ile ileti değişiminde bulunmaları gerekmektedir. Ancak, iletişimin de bir maliyeti vardır. Eğer bu maliyete, geliştirilebilecek olan bir kaynak dağıtım mekanizmasında dikkat edilmeyecek olursa sözkonusu mekanizmadaki iletişim sürecinin kaynak kullanma maliyeti ekonominin karşılayamayacağı boyutlara varabilir. Bu durumda da mekanizma habersel açıdan işlerliği olan bir mekanizma değildir denir. Rekabetçi mekanizma ise habersel açıdan işlerliği olan bir mekanizmadır. Çünkü, mekanizmanın başlangıcında kendi ortamsal karakteristikleri hakkında bilgiye sahip olan ögelerin, mekanizmada iletişim yolu ile elde ettikleri bilgiler sınırlıdır ve mekanizmadaki tüm iletiler sonlu boyutlu Öklid uzayındaki noktalar ile ifade edilmektedir. Ayrıca, klasik ortam için geliştirilmiş olan ve sonuç açısından etkin olan kaynak dağıtım mekanizmaları içinde iletişim maliyeti rekabetçi mekanizmanınkinden küçük olan habersel açıdan işlerliği olan başka bir kaynak dağıtım mekanizması yoktur (Ersel (1978)). Bu nedenle de rekabetçi mekanizma klasik ortamda habersel açıdan etkin bir kaynak dağıtım mekanizmasıdır. Mekanizmanın diğer bir özelliği de karar verme gücü (power of decision) açısından merkezileşmemiş olmasıdır. Yani, ögelerin kendi kararları ile belirleyebilecekleri seçenekler bulunmaktadır. Mekanizmada merkezi bir otoriteye empoze edilen

(2) Toplumsal refahın belirlenmesi ile ilgili sorunlar için Sen'e (1977) bakılabilir.

(3) Bu konuda Foley'e (1967) bakılabilir.

kararlar sözkonusu değildir. Rekabetçi mekanizma habersel açıdan ve karar verme gücü (power of decision making) açısından merkezileşmemiş olduğundan mekanizma tamamen merkezileşmemiş bir kaynak dağıtım mekanizması olarak nitelenebilir (Ersel (1978)).

Sonuç açısından ve habersel açıdan etkin olan rekabetçi mekanizmanın en önemli özelliği yapılabilir bir kaynak dağıtım mekanizması olmasıdır. Bilindiği gibi bu özellik kaynak dağıtım mekanizmaları kuramı çerçevesinde üç boyutu içeren bir kavram olarak tanımlanmaktadır. Sözkonusu boyutlardan ilki, mekanizma ile yapılabilir bir kaynak dağıtımının elde edilmesine ilişkindir. Eğer geliştirilen kaynak dağıtım mekanizması ile ekonomide yapılabilir bir kaynak dağıtım elde edilebiliyorsa, mekanizma sonuç açısından yapılabilir (outcome feasible) denir. Yapılabilirlik olgusunun ikinci boyutu iletişime ilişkindir. Eğer kaynak dağıtım mekanizması habersel açıdan merkezileşmemiş ise mekanizma habersel açıdan işlerliği olan (informationally feasible) bir mekanizmadır, denir. Yapılabilirlik olgusunun üçüncü ve son boyutu ise şöyle bir bakış açısından kaynaklanmaktadır. Bir kaynak dağıtım mekanizmasının işleyebilir olması ekonomideki öğelerin bu mekanizmanın kurallarına uymayı kabullenmeleri halinde mümkündür. Bu durumda mekanizmanın kuralları öğelerin doğal davranışları ile uyum halindedir denir. Eğer kaynak dağıtım mekanizmasının kuralları öğelerin doğal davranışlarına uyuyorsa mekanizma dürtü uygunluğu özelliğini (incentive compatible) gösteren, diğer bir ifade ile kararlı bir mekanizmadır. Bu üç boyutu sağlayan, yani sonuç ve habersel açıdan yapılabilir ve kararlı olan bir kaynak dağıtım mekanizması yapılabilir bir mekanizmadır denir.

Rekabetçi mekanizma tanımlandığı ortamda sonuç açısından yapılabilir ve habersel açıdan işlerliği olan bir kaynak dağıtım mekanizmasıdır. Çünkü, incelenen ekonomilerde her gelir dağılımı parametreleri için rekabetçi bir denge vardır (Debreu (1959)) ve rekabetçi mekanizma habersel açıdan merkezileşmemiş bir kaynak dağıtım mekanizmasıdır (Ersel 1978)). Rekabetçi mekanizmadaki dürtü uygunluğu, diğer bir ifade ile kararlılık sorununu inceleyebilmek için şimdi de çekirdek (core) kuramını ele alalım. Rekabetçi mekanizmanın temel bir özelliği mekanizmanın fiyat sisteminin varlığına dayanması ve mekanizmadaki rekabetçi dengenin oyun kuramı çerçevesinde işbirliksiz (non co-operative) bir çözüm olarak tanımlanmasıdır. Kaynak dağıtım sorunu oyun kuramı çerçevesinde işbirlikli (co-operative) bir oyun olarak da ele alınabilmektedir. Bu oyun çerçevesindeki denge, dolayısıyla

la da çözüm kavramını açıklayabilmek için öğelerin kendi aralarında ileti değişiminde bulunabileceklerini, pazarlıklar yapabileceklerini ve çeşitli koalisyonlar kurabileceklerini düşünelim. Bu durumda öğeler kaynakları fiyat sistemini kullanmadan değişik şekillerde dağıtabileceklerdir. Herhangi bir kaynak dağıtımını verildiğinde eğer belirli bir koalisyonu oluşturan öğeler için bu dağıtıma göre kesinlikle tercih edilen bir dağıtım varsa, başlangıç dağıtımının ekonomide gerçekleşmesi beklenemez. Bu durumda ele alınan kaynak dağıtımını sözkonusu koalisyon tarafından engellenmektedir denir. Şimdi de ekonomide kurulabilecek olan herhangi bir koalisyon tarafından engellenemeyen kaynak dağıtımlarını ele alalım ve bu dağıtımları ekonominin çekirdeği (core) olarak tanımlayalım. İncelenen herhangi bir ekonomi için çekirdek boş bir küme olabilir, yani çekirdekte herhangi bir kaynak dağıtımını bulunmayabilir. Ancak Debreu ve Scarf (1963) her rekabetçi dengenin çekirdekte bulunduğunu, bu nedenle de rekabetçi bir denge var olduğu sürece çekirdeğin boş olmadığını göstermişlerdir. Diğer taraftan çekirdek rekabetçi dengeye göre daha genel bir çözüm kavramı olduğundan çekirdek içinde yer alan her dağıtımın rekabetçi denge olması gerekmez. Debreu ve Scarf (1963) ise ekonomideki üretici ve tüketicilerin tek tek kararları ile genel dengeyi etkilemeyecek kadar düşük ağırlık taşımaları durumunda çekirdeğin rekabetçi dengeye yollandığını göstermişlerdir. Bu sonuçları açıklayabilmek için öge sayısının büyük olduğu klasik bir ekonomi ele alalım, öğelerin kendi aralarında anlaşmak sureti ile istedikleri koalisyonları kurabildiklerini düşünelim, ayrıca da ekonomide rekabetçi bir dengenin gerçekleşmiş olduğunu varsayalım. Bu durumda sözkonusu teorem başlangıç kaynak dağıtımını veri alan öğelerin refah düzeylerini, koalisyonlar yolu ile rekabetçi dengedeki refah düzeylerinin üstüne çıkartamayacaklarını belirtmektedir. Dolayısıyla incelenen ekonomide koalisyon kurulması ve kaynakların fiyat sistemi dışındaki bir yöntem ile dağıtılması için bir neden yoktur. Bu durumlarda rekabetçi mekanizma baskın (dominant) bir mekanizma niteliğinde olduğundan rekabetçi mekanizmanın kuralları öğelerin doğal davranışları ile bağdaşmaktadır denir. Yani rekabetçi mekanizma kararlı bir mekanizmadır. Rekabetçi mekanizmanın kaldırıldığı, kaynakların fiyat dışı yöntemler ile dağıtılmaya çalışıldığı ekonomilerde bu yöntemlerin genellikle başarılı olmaması ve rekabetçi mekanizmanın sözkonusu ekonomilerde değişik şekillerde tekrar ve tekrar ortaya çıkması da bu sonucu kuvvetlendirmektedir.

Rekabetçi mekanizmanın son bir özelliği ise mekanizmanın kaynak dağıtımını finanse edebilmesidir. Denge durumunda firmalar için

zarar sözkonusu değildir. Bu nedenle devletin, rekabetçi mekanizma sübvansiyon politikası uygulamasına gerek yoktur.

Rekabetçi mekanizmanın özellikleri ile ilgili olarak yukarıda elde edilmiş olan sonuçlar şu şekilde özetlenebilir :

(a) Rekabetçi mekanizma tanımlandığı ortamda yapılabilir bir kaynak dağıtım mekanizmasıdır. Çünkü,

i) C - varsayımı altında her gelir dağılımı parametreleri için rekabetçi bir denge vardır. Bu sonuç C - varsayımının C - varsayımı ile değiştirilmesi durumunda yaklaşık olarak geçerlidir.

ii) U ile C - varsayımları altında rekabetçi mekanizma habersel açıdan merkezleşmemiş bir mekanizmadır.

iii) U ile C veya da U ile C - varsayımları altında rekabetçi mekanizma öge sayısının çok olması durumunda dürtü uygunluğu özelliğine sahip olan kararlı bir kaynak dağıtım mekanizmasıdır.

(b) Rekabetçi mekanizma tanımlandığı ortamda etkin bir kaynak dağıtım mekanizmasıdır. Çünkü,

i) U ile C - varsayımları altında her rekabetçi denge Pareto etkindir ve her Pareto etkin dağıtım için bu dağıtımı rekabetçi denge yapan gelir dağılımı parametreleri vardır. Bu sonuç C - varsayımının C - varsayımı ile değiştirilmesi durumunda yaklaşık olarak geçerlidir.

ii) U ile C - varsayımları altında rekabetçi mekanizma habersel açıdan etkin bir mekanizmadır.

(c) U ile C - varsayımları altında rekabetçi mekanizma kaynak dağıtımını finanse eden ve karar verme gücü açısından merkezleşmemiş olan bir kaynak dağıtım mekanizmasıdır.

Bu sonuçlardan da görüldüğü üzere rekabetçi mekanizma, bir kaynak dağıtım mekanizmasının sağlaması gereken temel özellikleri sağlamaktadır. Ayrıca tanımlandığı ortamda, sözkonusu özelliklerin tümünü sağlayan başka bir kaynak dağıtım mekanizması yoktur. Yani, klasik ekonomiler için geliştirilmiş olan alması kaynak dağıtım mekanizmaları arasında sonuç ve habersel açıdan etkin, aynı zamanda kararlı olan tek mekanizma rekabetçi mekanizmadır. Bu nedenlerle de rekabetçi mekanizma tanımlandığı ortamda iyi bir kaynak dağıtım mekanizması olarak nitelenebilir. İncelenen ekonomilerde devletin temel ekonomik görevleri ise şu şekilde özetlenebilir ; C veya da C - var-

sayımları ile belirlenen ekonomilerde devletin üretim faaliyetinde bulunması için bir neden yoktur. Devlet incelenen ekonomilerde her hangi bir nedenden dolayı üretim faaliyetinde bulunmak zorunda ise kamu firmaları, tam rekabetçi piyasa mekanizmasının kurallarına uymak zorundadırlar. Bu ekonomilerde kamu firmaları için sübvansiyon söz konusu olamaz. Devletin söz konusu ekonomilerdeki temel ekonomik görevleri iki başlık altında toplanabilir : kaynak dağıtımının rekabetçi koşullar altında gerçekleşmesini sağlamak ve gelir dağılımını iyileştirmek. Bu türde bir ekonomide kaynaklar bilgi yetersizliği, belirsizlikler ve ögeler arasındaki anlaşma ve pazarlık etme maliyetlerinin farklı olması nedenleri ile fiyat sistemi çerçevesinde bile kötü dağılır. Devlet ise ögelere bilgi aktararak, ekonomideki belirsizlikleri azaltarak ve kurumsal düzenlemeler ile tekelleşmeyi önleyerek kaynakların rekabetçi koşullar altında dağılımlarını sağlayabilir. Devletin bu konuda nasıl yardımcı olacağı çalışmanın beşinci kısmında ayrıntılı olarak incelenmiş olduğundan bu konu üzerinde şimdilik daha fazla durmuyoruz. Devletin söz konusu ekonomilerdeki ikinci temel görevi ise toplumdaki gelir dağılımını iyileştirmektir. Eğer rekabetçi dengede elde edilen gelir dağılımı sosyal açıdan kabul edilebilir nitelikte değil ise devlet gelir dağılımı parametrelerini vergiler ile değiştirebilir. Bu suretle de ekonomide sosyal açıdan kabul edilebilir yeni bir rekabetçi dengenin gerçekleşmesini sağlayabilir.

2. Ölçeğe Göre Artan Getiri :

Rekabetçi mekanizmanın tanımlandığı ortam C veya da \bar{C} varsayımı ile belirlenen klasik ortamdır. Klasik ekonomilerin temel özelliklerinden biri ekonomide ölçeğe göre artan getirinin ekonomiye göre önemli olmadığıdır. Bu kısımda söz konusu varsayımı değiştiriyor, ölçeğe göre artan getirinin ekonomiye göre önemli olduğu ekonomileri ele alıyor ve bu ekonomilerde devletin temel ekonomik görevlerini inceliyoruz.

Teknolojinin ölçeğe göre artan getiri gösterdiği bir sektörde birim üretim maliyeti üretim düzeyindeki artış ile azaldığından fiyat sistemi altında sektörün bir veya da birkaç birkaç firma tarafından kontrol edilmesi kaçınılmaz olmaktadır. Piyasayı kontrol eden firmaların fiyat vektörünü veri almaları beklenemez. Bu nedenle de rekabetçi mekanizma söz konusu ekonomiler için kararlı bir mekanizma değildir, dolayısıyla

da yapılabilir değildir. Artan getiri gösteren ekonomiler için yapılabilir bir mekanizma şüphesiz ki tekelci rekabettir. Tekelci rekabet mekanizmasının özelliklerinin ise şimdiye kadar yeterince incelenmiş olduğu kolaylıkla söylenemez. Bunun da temel nedeni problemin genellikle tek bir firma veya da sektör açısından ele alınmış olması, problemin tekelci bir genel denge modeli çerçevesinde yeterince incelenmemiş olmasıdır. Bu konuda şimdiye kadar elde edilmiş olan temel sonuçlar şu şekilde özetlenebilir : Dışbükey olmayan ekonomilerde tekelci bir denge varlığı bazı varsayımlar altında kanıtlanabilmektedir (Arrow ve Hahn (1971; Bölüm 6)). Denge durumunda tekelci firmalar ürettikleri malların fiyatlarını ortalama maliyetin altında kalmayacak bir düzeyde belirlediğinden tekelci firmalar tarafından belirlenen fiyatlar Pareto etkin bir dağıtımın öngördüğü fiyatlardan daha yüksek bir düzeyde, tekelci firmaların üretim düzeyleri de Pareto etkin dağıtımın öngördüğü düzeylerinin altında oluşmaktadır. Ayrıca, firmalar arası rekabetin önemli olmadığı sektörlerde tekelci firmalar rasyonel çalışmadan da yeter düzeyde kâr edebildiklerinden bu firmalar için rasyonellik, diğer bir ifade ile etkinlik bir anlamda önemini yitirmektedir (Leibenstein (1966)).

Yukarıda ele alınan hususları açıklayabilmek için şimdi de artan getiri ekonomilerinde Pareto etkin dağıtımların özelliklerini inceleyelim. Bunun için de Guesnerie (1975) modelini ele alalım ve ekonomideki firmaları, üretim kümelerinin özelliklerine göre dört ana gruba ayıralım. Üretim kümeleri dışbükey olan firmaları birinci tip firmalar; üretim kümeleri dışbükey olmayan, tek mal üreten ve üretim fonksiyonları kesinlikle benzer içbükey (strictly quasi - concave) olan firmaları ikinci tip firmalar; üretim kümeleri dışbükey olmayan, tek mal üreten ve üretim fonksiyonunun içbükey olmasını önleyen girdilerin veri alınması durumunda üretim fonksiyonu, değişken girdiler için kesinlikle içbükey (strictly concave) olan firmaları üçüncü tip firmalar; bu özellikleri sağlamayan tüm diğer dışbükey olmayan firmaları ise dördüncü tip firmalar olarak isimlendirelim.⁽⁴⁾ Bu durumda dışbükey olmayan ekonomideki etkin bir kaynak dağıtımının fiyat sistemi çerçevesinde merkezleşmemiş olarak gerçekleşmesini sağlayan faaliyet kuralları şu şekilde özetlenebilir : Bütün tüketiciler bütçe olanakları içinde maksimum doyuma ulaştıkları tüketim vektörlerini, bütün birinci tip firmalar ise maksimum kâr sağladıkları üretim vektörlerini

(4) İçbükey, kesinlikle içbükey, benzer içbükey ve kesinlikle benzer içbükey fonksiyonların tanımı için Zangwill'e (1969) bakılabilir.

seçerler. Bütün ikinci tip firmalar Pareto etkin talep düzeyini veri olarak girdileri talep düzeyini minimum maliyette karşılayacak şekilde seçerler ve ürettikleri malların fiyatlarını da marjinal maliyet olarak belirlerler. Bütün üçüncü tip firmalar Pareto etkin talep düzeyi ile üretim fonksiyonlarının içbükey olmalarını önleyen girdi düzeylerini veri olarak değişken girdileri talep düzeyini minimum maliyette karşılayacak şekilde seçerler ve ürettikleri malların fiyatlarını marjinal maliyet olarak belirlerler. Dördüncü tip firmalar için merkezileşmemiş işletme kuralları ise belirlenememektedir.

Yukarıdaki açıklamalardan görüldüğü üzere dışbükey olmayan ekonomilerde tüketiciler ile birinci tip firmalar için önerilen faaliyet kuralları tam rekabetçi piyasa mekanizmasının kurallarıdır. Bu nedenle de sözkonusu kuralların özel sahiplik ekonomisi çerçevesinde tüketiciler ve birinci tip firmalar tarafından benimsenmeleri beklenebilir. Ancak aynı durum dışbükey olmayan firmalar için geçerli değildir. İkinci ve üçüncü tip firmaların marjinal maliyet ilkesini uygulamaları durumunda bu firmalar için zarar sözkonusu olabilmektedir. Bu nedenle de özel firmaların bu kuralları benimsemeleri beklenemez. İkinci, üçüncü ve dördüncü tip tekelleri firmaların yukarıda açıklanmış olan optimal işletme kurallarını uygulamaları ise hiç bir zaman sözkonusu olamaz. Dolayısıyla tekelleri denge Pareto etkin değildir. Pareto etkinlik ise kaynak dağıtım mekanizmalarının sağlamaları gereken temel bir özelliktir. Sözkonusu ekonomilerde Pareto etkinliği sağlamanın tek yolu akılcı devlet müdahalesidir. Bu müdahale ise başlıca iki şekilde yapılabilir. Devlet artan getiri gösteren sektörlerde üretim faaliyetlerini özel firmalara bırakıp bu firmaları düzenleyebilir (regulate), bu suretle ekonomide Pareto etkin bir kaynak dağıtımının gerçekleşmesini sağlamaya çalışabilir.⁽⁵⁾ Diğer taraftan devlet artan getiri gösteren sektörlerdeki üretim faaliyetlerini kamu firmaları ile yürütebilir. Bu durumda kamu firmaları dışbükey olmayan sektörler için yukarıda geliştirilmiş olan optimal işletme kurallarını uygularlarsa, ekonomide Pareto etkin bir dağıtım merkezileşmemiş bir şekilde fiyat sistemi ile elde edilebilir.⁽⁶⁾ Bunun için tüketiciler ile üretim kümeleri dışbükey olan firmaların tam rekabetçi piyasa mekanizmasının kurallarını, artan getiri gösteren sektörlerdeki kamu firmalarının

(5) Özellikle A.B.D.'de uygulanan bu yöntem için Kahn (1970) ile Kahn'a (1979) bakılabilir.

(6) Özellikle Fransa'da uygulanan bu yöntem için Dréze'e (1964) bakılabilir.

da Pareto etkinliğin öngördüğü işletme kurallarını uygulamaları yeterlidir. Ancak, klasik ekonomilerde olduğu gibi Pareto etkin olma, bir dağıtımın sosyal açıdan kabul edilebilir olması için yeterli değildir. Çünkü belirli bir Pareto etkin dağıtımdaki gelir dağılımı sosyal açıdan kabul edilir nitelikte olmayabilir. Bu nedenlerle devletin artan getiri gösteren ekonomilerdeki temel ekonomik görevleri, bir taraftan gelir dağılımı parametrelerini vergiler ile değiştirerek sosyal açıdan tercih edilebilir bir kaynak dağıtımının, diğer taraftan da artan getiri gösteren sektörlerde üretim faaliyetini ya geliştirilen kurallara göre kamu firmaları ile sürdürerek veya da bu sektörlerde faaliyette bulunan özel firmaları düzenleyerek ekonomide etkin bir kaynak dağıtımının merkezileşmemiş bir şekilde gerçekleşmesini sağlamak olarak özetlenebilir.

3. Dışsallıklar :

Klasik ve artan getiri gösteren ekonomiler için geliştirilmiş olan modellerin temel bir özelliği bu modellerde ele alınan tüm malların özel mallar niteliğinde olmalarıdır. Yani, geliştirilen modellerde sağlık, eğitim, televizyon programları ve itfaiye hizmetleri gibi dışsallıkların sözkonusu olduğu mallar ele alınmamıştır. Bu malları özel mallardan ayıran temel özellik her tüketici için kamusal mal tüketiminin, malın özelliğine bağlı olarak ya toplam arzda eşit olması, veya da toplam arzdan az olmasıdır. Özel mallar için ise bu ilişki şu şekilde formüle edilmektedir. Her özel mal için tüm tüketicilerin tükettikleri mal miktarlarının toplamı toplam arzdan fazla olamaz.

C - varsayımı altında kamusal malların bulunduğu bir ekonomi için rekabetçi dengeye benzer bir dengenin var olduğu, Lindahl dengesi olarak isimlendirilen bu dengenin Pareto etkin olduğu gösterilebilmekte ise de, bu dengenin herhangi bir ekonomide rekabetçi denge olarak gerçekleşmesi beklenemez.⁽⁷⁾ Çünkü model rekabetçi modelin U - varsayımını sağlamamaktadır. Bu nedenle de sözkonusu denge kararlı değildir, dolayısıyla da geliştirilen kaynak dağıtım mekanizması yapılabilir değildir.

Kamusal malların bulunduğu bir ekonomide kaynakların etkin dağıtımını özel malları üreten firmalar ile bu malları tüketen tüketicilerin

(7) Bu konuda Milleron'a (1972) bakılabilir.

rekabetçi mekanizmanın kurallarına uymaları, kamusal mal üretim ve dağıtımın da ise akılcı devlet müdahalesi ile sağlanabilir. Söz konusu müdahale de, kamusal malların özelliklerine bağlı olarak başlıca iki yoldan yapılabilir. Ödeme yapmayan tüketicilerin belirli bir kamusal maldan faydalanmalarını engellemenin teknik açıdan olanaksız olduğu (sıtma ile savaş), veya da engellemenin söz konusu olduğu durumlarda kamusal mal fiyatlarını Pareto etkin düzeyde belirlemenin kaynak maliyetinin yüksek olduğu (gemi için fener hizmeti) durumlarda devlet söz konusu kamusal malları bedava sunabilir, malların üretim maliyetini de vergiler ile finanse edebilir.⁽⁸⁾ Diğer taraftan kamusal mal fiyatlarını Pareto etkin düzeyde belirlemenin kaynak maliyetinin görel olarak düşük olduğu ve ödemeyi yapmayan tüketicinin malı tüketmesinin engellenebildiği durumlarda (Boğaz Köprüsü, Ankara - İstanbul Ekspres Yolu) ise devlet tüketicinin ödeme yapmasını isteyebilir ve söz konusu malların üretim maliyetini de bu suretle finanse edebilir. Ancak, her iki durumda da devlet kamusal malların ne kadar ve nasıl üretileceğine, ödemenin söz konusu olduğu durumlarda da kamusal mal fiyatının nasıl belirleneceğine karar vermek zorundadır. Bu problem ise incelenen merkezileşmemiş ekonomilerde ancak maliyet - fayda (cost - benefit) analizleri çerçevesinde çözülebilir. Bunun için de devlet kamusal malların üretim miktarlarını maliyet - fayda analizleri çerçevesinde belirlemeli, kamusal malları üreten firmaların da bu miktarları minimum maliyette üretmelerini sağlamalıdır.⁽⁹⁾

4. Fiyatların Temel Fonksiyonları :

Yukarıdaki açıklamalar fiyatların kaynakların etkin dağıtımını açısından önemli fonksiyonlar ifa ettiğini göstermektedir. Bu fonksiyonlar şu şekilde özetlenebilir : (i) muhasebe fonksiyonu, (ii) arz ile talep dengesini sağlama fonksiyonu ve anonimlik fonksiyonu, (iii) enformasyon ve kaynak dağıtım fonksiyonu, (iv) gelir yaratma ve teşvik fonksiyonu.⁽¹⁰⁾

(8) Kamusal malların üretim maliyetlerinin vergiler ile finanse edilmesinde karşılaşılan sorunlar için Guesnerie'ye (1979) bakılabilir.

(9) Bu konuda Lesourne (1975), "The Analysis and Evaluation of Public Expenditures, The P.B.B.S. System" (1969) ile Guesnerie'ye (1979) bakılabilir.

(10) Bu konuda Koopmans (1970) ile Johansen'e (1978) bakılabilir.

İncelenen her hangi bir ekonomide fiyatların, dört fonksiyonunun tümünü de aynı anda ifa etmeleri sözkonusu olmayabilir. Bu durumda, aynen parada olduğu gibi iyi veya da kötü fiyatlardan bahsedilebilir. Bilindiği gibi para değişim aracı olma, kıymet ölçüsü olma ve değer taşıma fonksiyonlarını sağlayan bir mal olarak tanımlanmaktadır. Alman Markı sözkonusu üç fonksiyonu, sağlayan bir mal olduğundan DM iyi bir paradır. Diğer taraftan IMF tarafından çıkartılan özel çekme hakları (special drawing rights) da paradır. Ancak, kötü bir paradır. Çünkü, özel çekme hakları paranın yalnızca değer ölçüsü olma fonksiyonunu ifa etmektedir. Şimdi de iyi ve kötü fiyatları tanımlayabilmek için fiyatların sözkonusu dört fonksiyonunu ele alalım ve bunları inceleyelim.

Değişik malların bulunduğu her ekonomide çeşitli hesaplamalar yapabilmek için fiyatlara ihtiyaç vardır. Bunun için de fiyatların nerede ve nasıl belirlendiği önemli değildir. Önemli olan fiyatların var olmasıdır. Dolayısıyla muhasebe fonksiyonu fiyatların her sistemde sağlanması gereken temel bir fonksiyondur.

Fiyatların arz ile talep dengesini sağlama fonksiyonu ise piyasa ekonomileri için önemli olan bir fonksiyondur. Kaynakların fiyat dışı yöntemlerle dağıtıldığı ekonomiler için bu fonksiyon önemli görülmeyebilir. Ancak bu durumda da fiyatların anonimlik fonksiyonu sağlanmayabilir. Merkezi bir otorite tarafından belirlenen fiyatta arzın talepten az olduğu bir malı ele alalım. Bu durumda tüm tüketicilerin talebini sözkonusu fiyatta karşılamak olanaksız olduğundan arz edilen miktarın tüketicilerin özelliklerine göre dağıtılması kaçınılmaz olmaktadır. Yani, dağıtım kararlarından sorumlu olan öğeler tüketiciler arasında fark gözetebilmekte ve istedikleri tüketicilerin maldan faydalanmalarını sağlayabilmektedirler.

Fiyatların enformasyon ve kaynak dağıtım fonksiyonunu açıklayabilmek için merkezi bir otoritenin kaynak dağıtım problemini iyi bir şekilde çözmek istediğini düşünelim. Merkezi otoritenin sözkonusu problemi çözebilmesi otoritenin ekonomi hakkında yeter bilgi toplayabilmesine, toplanan bilgiyi değerlendirebilmesine, değerlendirilen bilgi ile büyük bir optimizasyon problemini çözebilmesine, elde edilen çözümün de ekonomideki kaynak dağıtımını olarak gerçekleştirebilmesine bağlıdır. Bu işlemler ise habersel açıdan yapılabilir değildir. Habersel açıdan yapılabilir bir çözüm yöntemi fiyat mekanizmasıdır. Kaynakların fiyat sistemi ile dağıtılması durumunda merkezin sözko-

nusu problemi çözmeye gerek yoktur. Denge fiyatları kaynakların etkin dağıtımını için gerekli tüm bilgiyi içermektedir. Örneğin, incelenen ekonomide yeni bir yatırımın sözkonusu olması durumunda merkezin kaynak dağıtımını ile ilgili optimizasyon problemini çözmeye gerek yoktur. Çünkü proje, marjinal bir proje olarak ele alınabilir ve projenin kabul edilip edilmeyeceği ile ilgili karar projenin veri alınan denge fiyatlarında kârlı olup olmadığına göre alınabilir.

Fiyatların gelir yaratma fonksiyonunu açıklayabilmek için öğelerin gelirlerini dolaysız olarak belirleyen ücret ile faiz haddini, öğelerin gelirlerini dolaylı olarak belirleyen buğday, tütün ve çay fiyatlarını ele almak yeterlidir. Diğer taraftan fiyatların teşvik fonksiyonu gelir fonksiyonu ile yakın ilişkisi olan bir fonksiyondur. Ancak, fiyatların sözkonusu fonksiyonu ifa edebilmeleri öğelerin kararlarını değişen fiyatlara göre değiştirebilmelerine bağlıdır. Herhangi bir nedenden dolayı eğer öğeler kararlarını değişen fiyatlara göre değiştiremiyorlarsa, fiyatların teşvik fonksiyonunu ifa ettiği söylenemez. Yani, bu fonksiyon öğelerin kendi kararları ile belirleyebilecekleri seçenek sayısının birden fazla olduğu ve fiyatların gelir yaratma fonksiyonunu ifa ettiği sistemler için geçerli olan bir fonksiyondur.

Şimdi de fiyatları sözkonusu dört fonksiyonu ifa eden değerler olarak tanımlayalım. Genel denge modelindeki fiyatlar fonksiyonların tümünü ifa ettiğinden bu fiyatlar 'iyi' fiyatlar olarak nitelenebilir. Diğer taraftan bir çok ekonomide fiyatların yalnızca muhasebe fonksiyonunu ifa ettiği görülmektedir. Bu durumda da aynen para da olduğu gibi 'kötü' fiyatlardan bahsedilebilir.

5. Karma Ekonomiler ve Devlet :

Devletin genel denge analizi ve refah kuramı çerçevesinde şimdiye kadar incelenmiş olan temel görevleri üç başlık altında toplanabilir: vergi politikaları ile gelir dağılımını iyileştirmek; artan getirinin önemli olduğu sektörlerde tekelleşmenin yarattığı refah kayıplarını ya özel firmaların faaliyetlerini düzenleyerek veya da üretim faaliyetini kamu firmaları ile geliştirilen belirli işletme kurallarına göre yürüterek asgari düzeye indirmek; ve dışsalıkların sözkonusu olduğu durumlarda bu malların üretim miktarlarını ve dağıtım yöntemlerini belirlemek.

Devletin genel denge modelleri ve refah kuramı çerçevesinde ele alınmayan, ancak son derecede önemli olan diğer bir görevi ekonomideki fiyatların muhasebe fonksiyonu yanında arz ile talep dengesini sağlama, anonimlik, enformasyon ve kaynak dağıtım, gelir yaratma ve teşvik fonksiyonlarını ifa edebilecekleri bir ortamı hazırlamaktır.

Rekabetçi modelde dengenin kararlı olması U ile C ya da C - varsayımlarının sağlanması ve piyasalardaki öge sayısının çok olmasına bağlıdır. C sağlanmadığında tekelleşme, yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı ortaya çıkabilmektedir. Bu durumda kaynak dağıtımının Pareto etkin, fiyatların da 'iyi' olmaları sözkonusu değildir. Bu özelliklerin sağlanabilmesi, çalışmanın ikinci kısmında ayrıntılı olarak açıklandığı üzere ancak akılcı devlet müdahalesi ile mümkündür. Diğer taraftan üretici sayısı az olduğunda tekelleşme, C - varsayımı sağlansa bile yine ortaya çıkabilir. Bunun temel nedeni de ögeler arasındaki anlaşma ve pazarlık etme maliyetlerinin farklı olabilmesidir. Eğer üreticilerin kendi aralarında anlaşma maliyeti, üreticiler ile tüketicilerin veya da tüketicilerin kendi aralarındaki anlaşma maliyetinden düşükse üreticilerin kendi aralarında anlaşmaları ve mal fiyatlarını Pareto etkin düzeyin üstüne çıkartmaları beklenebilir.⁽¹¹⁾ Bu gibi durumların ortaya çıkması ise ancak akılcı devlet müdahalesi ile önlenir. Bu da devletin kurumsal düzenlemeler ile tekelleşmeyi önlemesi, bu suretle de kaynakların rekabetçi koşullar altında dağıtılmalarını sağlayacak bir ortamı yaratması ile elde edilebilir.⁽¹²⁾

Piyasalarda belirlenen fiyatların 'iyi' fiyatlar olarak belirlenmesini önleyen diğer bir neden de bilgi yetersizliği ve belirsizliklerdir. Rekabetçi modelde ögelerin hem fiyat vektörü hem de kendi ortamsal karakteristiklerini belirleyen özellikler hakkında tam bilgiye sahip oldukları varsayılmaktadır. Yani, ögelerin kendi tüketim kümeleri, tercihleri, üretim kümeleri ile hem bugünkü hem de gelecekteki mal fiyatları hakkındaki bilgiyi içeren fiyat vektörü hakkında tam bilgiye sahip oldukları ve bu bilgiyi bedava olarak elde ettikleri kabul edilmektedir (Debreu (1959) ve Malinvaud (1953)). Oysa ki bu doğru değildir. Bu hususu açıklayabilmek için ilk olarak kanser olan, ancak kansere yakalandığını bilmeyen bir tüketiciyi ele alalım. Bu durumda tüketicinin tercihlerini doğru olarak yansıtmaması beklenemez. Sözkö-

(11) Bu konuda Arrow'a (1969) bakılabilir.

(12) Özellikle A.B.D.'de uygulanan anti-tröst kanunları için Spehard ve Wilcox'a (1979) bakılabilir.

nusu bilgi yetersizliği ise devletin 'check-up' hizmetlerini kamusal mal olarak sunması ile giderilebilir. Şimdi de üreticilerin üretim kümeleri hakkında tam bilgiye sahip oldukları varsayımını ele alalım. Örnek olarak da bir asetik asit üreticini inceleyelim. Sözkonusu malı üretme yöntemleri üç başlık altında toplanabilir : fermantasyon, destilasyon ve petro - kimyasal yöntem. Fermantasyon yöntemi uygulayan ve asetik asiti melastan üreten bir firmanın ancak bu üretim yöntemi hakkında yeterli bilgiye sahip olması beklenebilir. Yani, firmanın üretim kümesi hakkında tam bilgiye sahip olması sözkonusu değildir. Diğer üretim yöntemleri hakkındaki bilgi ise ekonomide veya da dünyada dağınk bir şekilde bulunmaktadır. Asetik asit üretmek isteyen yeni bir firmanın üretim kümesi hakkında yeterli bilgiye sahip olması ve bu bilgiyi değerlendirerek doğru yatırım kararları alması ekonomide kaynakların etkin dağıtımını sağlamak açısından önemlidir. Sözkonusu bilgi ancak ödeme yapmak sureti ile elde edilebilir. Devlet ise üretim olanakları hakkındaki bilginin öğelere doğru bir şekilde aktarılmasında yardımcı olabilir. Teknoloji transferinin arkasında yatan temel gerekçe bu şekilde açıklanabilir. Son olarak da öğelerin fiyat vektörü hakkında tam bilgiye sahip oldukları varsayımını ele alalım. Bu varsayıma göre öğelerin hem bugünkü hem de gelecekteki mal fiyatları hakkında tam bilgiye sahip oldukları kabul edilmektedir. Oysa ki bugünkü fiyatlar hakkındaki bilgi öğeler arasında dağılmış bulunmaktadır. Dağılmış olan bu bilgiyi toplamak için öğe ödeme yapmak zorundadır. Yani bilgi öğeye bedava olarak sunulmaktadır. Devlet ise bu bilgiyi elindeki imkanlar ile öğelere göre daha kolay toplayabilir ve öğelere hem geğmiş hem de Şimdiki fiyatlar ve miktarlar hakkındaki bilgiyi sunabilir. Sözkonusu hizmet de kamusal bir mal olarak ele alınabilir. Devlet böylece rekabetçi mekanizmanın daha rahat çalışabileceği bir ortamı yaratmış olur. Şimdi de gelecekteki fiyatların belirlenmesi sorununu ele alalım. Öğeler bu fiyatların ileride nasıl gelişeceklerini en iyi durumda belirli güven sınırları içinde tahmin etmeye çalışabilirler. Tahminlerdeki hatalar yanlış yatırım kararlarının alınmasına neden olacağından bu hatalarda kaynakların kötü dağılmalarına yol açabilir. Devlet elindeki imkanlar ile gelecekteki mal fiyatlarını öğelere göre daha güvenilir bir şekilde tahmin edebileceğinden sistemdeki bu belirsizlikler devletin en azından temel mallar ile ilgili tahminlerini öğelere kamusal mal olarak sunması yoluyla azaltılabilir. Bunun için devlet dış konjonktürel dalgalanmalar ile önemli mal ve hizmetlerin iç ve dış fiyat ve miktarlarını yakından takip etmeli, iç ve dış fiyatların ilerideki muh-

temel gelişmeleri hakkındaki bilgileri de ilgili öğelere kamusal mal olarak sunmalıdır. Devlet bu suretle piyasalarda oluşan fiyatların 'iyi' fiyatlar olarak belirlenmelerine, ekonomideki kaynakların da etkin bir şekilde dağılımlarına yardımcı olabilir.

Yukarıdaki açıklamalardan görüldüğü üzere devletin karma ekonomilerdeki temel görevlerinden ikisi kaynakların rekabetçi koşullar altında dağıtılabilmelerini sağlamak ve toplumdaki gelir dağılımını iyileştirmektir. Tabii ki devletin bu görevlerden başka görevleri de bulunmaktadır. Bunlar enflasyon, işsizlik, durgunluk, büyüme ve dış ticaret sorunları ile ilgili görevlerdir. Rekabetçi mekanizmanın uygulanmasını etkileyen ve son derece önemli olan bu sorunlar aslında makroekonomi, para, kamu maliyesi ve dış ticaret kuramlarında ele alınmaktadır. Bu nedenle bu çalışmada sözkonusu sorunlar üzerinde durmuyor, bunların devletin uygulayabileceği makro ekonomik politikalar ile çözülebileceğini kabul ediyor, burada ise sözkonusu sorunlardan bazılarını kısaca değinmekle yetiniyor ve bu sorunları şu şekilde özetliyoruz : Devlet kısa dönemde talep idaresinin (demand management) ve uzun dönemde büyüme, birikim ve tasarruf süreçlerinin uyumlu ve tutarlı bir şekilde gerçekleştirilmesini ve bu amaçlarla para ve maliye politikalarının düzenlenmesini sağlamak, aynı zamanda da dış ekonomik ve mali koşullar ile iç kaynak dağıtımını ilişkilendirmek zorundadır. Yani açık bir ekonomide devlet dış ticaret rejimini belirleyen kur politikası, tarife yapısı ve yabancı sermaye politikası gibi politikaları kısa dönemde talep idaresi, uzun dönemde ise büyüme, birikim ve tasarruf süreçleri ile ilişkilendirmeli, dış konjonktürel dalgalanmaların iç ekonomiye yansımalarını düzenlemeli ve öngörülen dış gelişmelere göre ekonomiyi yönlendirmelidir.⁽¹³⁾ Bunun için devlet en azından dış konjonktürel dalgalanmalar ile önemli mal ve hizmetlerin dış fiyat ve miktarlarını yakından takip etmeli, ekonominin dış fiyat değişmelerine duyarlı olmasını sağlamalı, dış fiyatların ileride nasıl gelişeceklerini tahmin etmeli ve bu bilgileri ilgili öğelere kamusal mal olarak sunmalıdır.

6. Türkiye'deki Uygulama ve Çözüm Yöntemleri :

Yukarıdaki açıklamalar devletin karma ekonomiler çerçevesinde gerek kaynakların etkin dağıtımını sağlamak gerekse de gelir dağılı-

((13) Bu konularda Celasun'a (1979) bakılabilir.

mını iyileştirmek için önemli fonksiyonlar ifa etmesi gerektiğini göstermektedir. Şimdi de sözkonusu sonuçların Türkiye için bir çıkış yolu getirip getirmediği sorununu ele alalım. Kanımızca geliştirilmiş olan yöntemler Türkiye için bir çıkış yolu getirmektedir. Çünkü, yukarıda açıklandığı şekilde fiyat mekanizması Türkiye'de halen uygulanmakta olan kaynak dağıtım mekanizmasından hem de bilinen fiyat dışı kaynak dağıtım mekanizmalarından daha üstün bir kaynak dağıtım mekanizmasıdır. Bu hususu açıklayabilmek için de bu kısımda, Türkiye'de özellikle dış ticaret ile kamu sektörlerinde karşılaşılan temel sorunlar ile bu sorunların çözümü için geliştirilebilecek olan çözüm yöntemlerini incelemeğe çalışalım.

İlk olarak Türkiye'deki dış ticaret sektörünü ele alalım. Bilindiği gibi bu sektörde uygulanmış ve halen de uygulanmakta olan dış ticaret politikalarının temel amaçları ödemeler dengesi sorunlarını çözmek, ekonominin dışa açık ve rekabetçi bir yapıya kavuşmasını sağlamak ve ülkede hızlı bir sanayileşmeyi gerçekleştirmek biçiminde toplanabilir. Bu amaçlara ulaşabilmek için devlet bir takım tedbirler almış ve bir takım işler yapmıştır. Sözkonusu tedbirler de beş başlık altında toplanabilir : kambiyo politikası, gümrük tarifeleri, ithalat yasakları ve sınırlandırmaları, yabancı sermaye politikası ve Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) politikası. Devlet bu politikalar ile yukarıda belirtilen amaçlara ulaşmaya çalışmış, ancak bunda aşağıda değinilen nedenlerden dolayı çok başarılı olamamıştır.

Türkiye'de uygulanan kambiyo politikası ile döviz kuru genellikle denge kurunun altında tutulmuş ve sanayi, uygulanan kambiyo politikası, yüksek gümrük tarifeleri, ithalat yasakları ve sınırlandırmaları ile dış rekabetten korunmuştur. Bu suretle ülkede hızlı bir sanayileşmenin gerçekleşmesi sağlanmağa çalışılmıştır. Uygulanan bu politikalar nedeniyle sanayi son senelere kadar hızla gelişmiş, ancak bu arada iç piyasa satışlarındaki kârlılık oranı dış piyasa satışlarındaki kârlılık oranının çok üstüne çıkmış, ifa edilen gelir yaratma ve teşvik fonksiyonları nedenleri ile de kaynaklar büyük ölçüde iç piyasaya yönelmiştir. Kârlılık oranlarındaki bu farklılaşma ülkedeki kaynakların kötü dağılmasına, ekonominin dışa açık ve rekabetçi bir yapıdan uzaklaşmasına neden olmuş ve dış ticaret dengesini de çıkmaza sokmuştur (Krueger 1974)). Diğer taraftan uygulanan yabancı sermaye politikasında yabancı sermaye girişini kolaylaştırmak ve yabancı sermayenin Türkiye ekonomisine katkısını arttırmak amacı gözetilmişse de uygulamada bu amaca, çeşitli bürokratik nedenlerden dolayı ulaşılamamış-

tır. Aynı şekilde Türkiye ile AET arasında ortaklığa geçiş dönemini belirleyen katma protokol, III. Plan döneminin ilk yılı olan 1973 senesinde yürürlüğe girmişse de Türkiye - AET ilişkileri III. Plan döneminin sonunda düğümlenmiş, son zamanlarda ise bu ilişkiler beş sene için dondurulmuştur.

Yukarıdaki açıklamalar devletin, kaynakların rekabetçi koşullar altında dağıtılabileceği bir ortamı yaratmak ve ekonominin dışa açık ve rekabetçi bir yapıya kavuşmasını sağlamak için gerekli dış ticaret politikalarını uygulamadığını göstermektedir. Oysa ki karma bir ekonomi çerçevesinde devletin temel amaçlarından biri kaynakların rekabetçi koşullar altında dağıtılabileceği bir ortamı yaratmak olmalıdır. Bunun için de devlet döviz kurunu dalgalanmaya bırakmalı, ithalat yasaklarını ve sınırlandırmalarını AET'ye katılmanın öngördüğü bir zaman boyutu içinde kaldırmalıdır. Yani, devlet AET'ye katılmayı kaynakların rekabetçi koşullar altında dağıtılabileceği bir ortamı yaratmak ve ekonominin dışa açık ve rekabetçi bir yapıya kavuşmasını sağlamak için amaçlamalı ve bu amacın gerçekleşmesini sağlamak için de gerekli politikaları uygulamalıdır. Kur değişikliklerini hükümetin sorumluluğundan kurtarıp piyasanın gayri şahsiliğine, yani kuru dalgalanmaya bırakmakla döviz kuru, fiyatların ifa etmesi istenilen muhasebe, gelir yaratma, teşvik, arz ile talep dengesini sağlama, anonimlik, kaynak dağıtım ve bilgi fonksiyonlarının tümünü ifa edebilecektir. Bu suretle de iç ve dış piyasa satışlarındaki kârlılık oranlarının önemli ölçüde farklılaşması ve ülkedeki kaynakların kötü dağılması önlenilecek ve dış ticaret dengesindeki çıkmazdan da kurtulabilecektir. Oysa ki halen uygulanmakta olan kambiyo politikası altında döviz kuru, fiyatların ifa etmesi istenilen fonksiyonlardan yalnızca muhasebe, gelir yaratma ve teşvik fonksiyonlarını ifa edebilmekte, diğer fonksiyonları ise ifa edememektedir. Bu nedenle de ülkedeki kaynaklar kötü dağılmakta, dış ticaret dengesi de çıkmaza girmektedir.

Şimdi de kamu sektörünün önemli olduğu Türkiye'deki kamu firmaları ile ilgili sorunları incelemeye çalışalım. Bunun için de problemi mümkün olduğu kadar genel bir çerçeve içinde ele alalım ve firmaları, Kornai'nin (1978) yaklaşımından faydalanarak iki kategoriye ayıralım : katı bütçe kısıtlamalı ve yumuşak bütçe kısıtlamalı firmalar. Katı bütçe kısıtlamalı firmaları firma harcamalarının satış hasılatından karşılanmak zorunda olduğu firmalar olarak tanımlıyalım. Bu tanıma göre katı bütçe kısıtlamalı firmalar banka sisteminin kredi

olanaklarından faydalanabilmektedirler. Çünkü, sözkonusu firmalar için banka kredileri firmanın gelecek dönemlerdeki beklenen gelirleri üzerinden alınan bir avans niteliğindedir. Bu firmaların banka kredilerinden faydalanabilmeleri ise bankaların genellikle muhafazakar olarak nitelenebilen tutumları nedeniyle firmanın finansman durumuna bağlıdır. Finansman güçlükleri ile karşılaşan katı bütçe kısıtlamalı bir firmanın bankalardan kredi alması sözkonusu olamaz. Aslında bu tip firmalar ekonomi teorisinde ele alınan firma tipidir. Hem genel denge hem de Keynes'çi analiz çerçevesinde ele alınan firma tipi katı bütçe kısıtlamalı firmadır. Çünkü, batı ülkelerinde bütçe kısıtlamasının katı olmadığı bir firma tipi genellikle düşünülmemektedir. Şimdi de yumuşak bütçe kısıtlamalı firmaları ele alalım ve bu firmaları katı bütçe kısıtlamalı firmalar için sözkonusu olan ilkelerin uygulanmadığı veya da bu ilkelerin devamlı olarak uygulanmadığı firmalar olarak tanımlıyalım.

Katı bütçe kısıtlamalı firmalar ile yumuşak bütçe kısıtlamalı firmalar arasındaki temel farkları inceleyebilmek için sözkonusu firmalardaki iflas ve büyüme olgularını ele alalım. Her hangi bir nedenden dolayı finansman güçlükleri ile karşılaşan bir firma eğer iflas ederse sözkonusu firma katı bütçe kısıtlamalı bir firmadır. Diğer taraftan finansman güçlükleri ile karşılaşan bir firmaya eğer devlet sübvansiyon, vergi muafiyeti, vergi erteleme, düşük faizli kredi ve/veya da borç erteleme yolu ile yardım eder, bu suretle de firmanın iflas etmesini önlerse sözkonusu firma yumuşak bütçe kısıtlamalı bir firmadır. Şimdi de büyüme olgusunu ele alalım. Eğer firma büyümesini kendi öz kaynaklarından veya da gelecek dönemlerdeki gelirleri üzerinden alınan bir avans niteliğinde olan banka kredilerinden karşılarsa firma için bütçe kısıtlaması katıdır. Bu durumda eğer sözkonusu yatırım kârlı değil ise gayri şahsi nitelikte olan piyasa firmayı cezalandıracak ve firma iflas etmek zorunda kalacaktır. Diğer taraftan firmanın büyümesi firmanın şimdiki ve gelecekteki finansman durumundan bağımsız olabilir. Yatırımın kârlı olmaması durumunda eğer firma yaşıyabiliyorsa ve firma için piyasa tarafından bir cezalandırma sözkonusu değil ise firma yumuşak bütçe kısıtlamalı bir firmadır denir.

Kornai'nin (1978) belirttiği üzere bütçe kısıtlamasının yumuşak veya da katı olması firmaların davranışlarını belirleyen temel bir özellik niteliğindedir. Katı bütçe kısıtlaması altında firma yöneticileri kararlarını alırken mal fiyatlarına ve firmanın finansman durumuna

bakmak zorundadırlar. Bu tip firmalar için faiz haddi, ücretler, diğer faktör ve mal fiyatları, Keynes'çi analiz ile genel denge modellerinde kabul edildiği gibi önemli parametrelerdir. Firma üretim faaliyetine devam edebilmek, diğer bir ifade ile yaşayabilmek için kararlarını fiyatlardan bağımsız olarak alamaz. Bu tip firmalarda ücretlerin artması işgücü talebini, faiz haddinin artması yatırım talebini, diğer faktör fiyatlarının artması da bu faktörlere olan talebi etkileyebilmektedir. Bunun için de Keynes çözümlemesinde yatırımın reel faiz haddinin, işgücü talebinin de reel ücretlerin bir fonksiyonu olduğunu ifade etmiştir. Aynı şekilde genel denge analizinde firmaların arz ve talep ettikleri mal miktarları fiyatların fonksiyonu olarak ele alınmaktadır. Ancak, bu tip davranışlar yalnızca katı bütçe kısıtlamalı firmalar için sözkonusudur. Yumuşak bütçe kısıtlaması altında fiyatlar firma yöneticileri için önemlerini yitirmekte dirler. Yumuşak bütçe kısıtları firmalarda ücretlerin artması işgücü talebini, faiz haddinin artması yatırım talebini, diğer faktör fiyatlarının artması da bu faktörlere olan talebi etkilememektedir. Dolayısıyla da sözkonusu firmaların davranışları katı bütçe kısıtlamalı firmaların davranışlarından tamamen farklıdır. Kâr, yumuşak bütçe kısıtlamalı firmalar için önemli değildir. Önemli olan bu tip firmaların üretim faaliyetlerini sürdürebilmeleri ve süratle büyüebilmeleridir. Bu firmalar için yatırım rizikosunu ve finansman problemi bir sorun olmadığından firmalar devamlı olarak yatırım yapmaya, bu suretle de büyümeye çalışmaktadırlar. Firmaların ex ante talebini sınırlandıran yatırım rizikosunu veya da finansman problemi gibi her hangi bir faktör sözkonusu olmadığından yumuşak bütçe kısıtlamalı firmaların yatırım talebi sınırsız olarak ele alınabilir. Bu tip firmalar için önemli olan aslında yatırım faaliyetine başlayabilmek için gerekli izini alabilmektir. Sözkonusu izin alındıktan sonra yatırım kararı genellikle değiştirilmemekte ve yatırım, maliyeti ne olursa olsun devam etmektedir. Yatırım tamamlandıktan sonra firma, zarar da etse yaşayabileceğini bilmektedir. Çünkü pederşahi devlet bu tip firmaların iflas etmelerine müsaade etmemektedir.

Firmalar için yukarıda geliştirilen ayırım aslında Türkiye'deki kamu ve özel firmalar ayırımını tamamen yansıtmaktadır. Türkiye'deki özel firmalar katı bütçe kısıtlamalı, kamu firmaları ise yumuşak bütçe kısıtlamalı firmalar niteliğindedir. Davranış biçiminden birbirlerinden tamamen farklı olan bu firmalardan özel firmalar, faaliyetlerini fiyat mekanizmasının kurallarına göre yürütmek zorundadırlar. Kamu firmaları ise faaliyetlerinde fiyat mekanizmasının kurallarına uymamak-

tadırlar. Kamu firmaları için fiyatlar, yatırım rizikosu ve finansman sorunları önemli değildir. Fiyat sisteminin hakim olduğu ekonomide fiyat mekanizmasının kurallarını uygulamayan kamu firmaları verimli çalışmamaktadırlar. Aslında bu firmaların verimli çalışmalarını beklemek fazla iyimserlik olur. Çünkü, sistemde sözkonusu firmaların verimli çalışmalarını sağlayacak bir dürtü (incentive) ve neden yoktur. Kamu firmaları zarar da etseler yaşayabileceklerini bilmektedirler. Bunun da nedeni pedersahi devletin kamu firmalarının iflas etmesine müsaade etmemesidir. Finansman sorunları ile karşılaşan, aynı zamanda da büyümek isteyen kamu firmaları finansman için gerekli fonları devletler sağlamaktadırlar. Bu fonların vergiler ile karşılanması durumunda kamu firmaları ile ilgili olarak uygulanan politikanın temel etkisi kaynak dağıtımında görülecektir. Yani, sözkonusu politika kaynakların kötü dağılmasına neden olacaktır. Ancak, ülkemizde kamu firmalarının finansman ihtiyacı genellikle Merkez Bankası kaynaklarından para basarak karşılanmaktadır. Bu durumda da uygulanan politika bir taraftan kaynakların kötü dağılmasına, diğer taraftanda para arzındaki artışlar nedeniyle genel fiyat düzeyinin yükselmesine, yani enflasyona neden olmaktadır.

IV. Plan dökümanında kamu firmaları ekonomik amaç için kamunun tahsis ettiği kaynakları kullanarak bir bedel karşılığında mal ve hizmet üreten; Devletin sermaye, yönetim ya da denetim açısından doğrudan ya da dolaylı söz sahibi olduğu kuruluşlar olarak tanımlanmakta ve kamu firmalarının, yasal ve uygulamadaki durum açısından şu gruplara ayrılabilceği belirtilmektedir : (a) Katma bütçeli daireler, (ii) Özel yasa ile kurulmuş daireler, (iii) İktisadi Devlet Teşekkülleri, (iv) Kamu payı yüzde 50'nin üzerindeki şirketler ve ortaklıklar, (v) Döner sermayeli kuruluşlar ve yerel yönetimlerin ekonomik girişimleri ile kamudan önemli ölçüde sermaye desteği gören kooperatifler ve kooperatif birlikleri (IV. Plan, P. 1141). Plan dökümanında kamu firmalarının temel amaçları şu şekilde özetlenmektedir : Sermaye birikimini hızlandırmak, istihdam yaratmak, teknoloji üretmek, üretim ve dışsattım hedeflerini gerçekleştirmek, dengeli sanayileşmek, sanayinin yurt sathına daha sağlıklı bir şekilde yayılmasını sağlamak ve kamu firmalarında etkinlik ve verimliliği üst düzeye çıkarmak (IV. Plan, P. 363 ve P. 1163). Aynı dökümanda bu amaçlara yeterince ulaşılamadığı belirtilmekte ve sözkonusu amaçlara ulaşamamasının temel nedenleri şu şekilde ifade edilmektedir : "Kamu girişimleri, genellikle KIT'ler, yetersiz sermaye tutarları ile faaliyetlerini sürdür-

mekte, sermaye arttırmaları zaman almakta ve bu nedenle borç yükleri giderek artmaktadır. Kamu girişimlerinde; kamunun ekonomiye müdahaleciliğini belirleyecek yeterli ve devamlı bir statükonun bulunmaması, bunlar üzerinde dış müdahalenin gereğinden çok olması; ürettikleri her türlü mal ve hizmet fiyatlarının baskı altında tutulması; yetenekli yönetici kadroların çeşitli nedenlerle oluşturulamamış olması; yöneticilerin atama ve görevden alma durumlarında farklı statülerin ve güvencelerin bulunması ve siyasal nedenlerle sık sık değiştirilmeleri kamu girişimlerinin ekonomiye kapasitelerinin altında katkıda bulunmalarına yol açmıştır" (IV. Plan, P. 365). Yukarıda özetlenen amaçlara ulaşılması için kamu girişimciliğinin yeniden düzenlenmesi konusunda IV. Planda önerilen temel politikalar ise şöyle ifade edilmektedir : "Kamu girişimleri daha az sayıda, büyük ve güçlü birimlere dönüştürülecek ve kendilerine ait finansman kuruluşlarını (bankalarını) kısa sürede oluşturmaları sağlanacaktır. Bu amaçla, kamu girişimciliği kapsamı içinde kabul edilen işletmeciler kuruluşların, işlev, yatay ve dikey bütünleşme, birbirlerini tamamlama ve ölçek ekonomileri ölçütlerine göre "Sektör Kurumu" çatısı altında bir araya getirilerek, yeniden örgütlenmeleri temel ilke olacaktır. Böylelikle birbirlerinden farklı kuruluş, örgütlenme, yönetim, denetim ve personel yasalarına bağlı, plan uygulaması ve disiplini açısından değişik yaklaşımlara konu olan kamu girişimlerinin, aynı ilkeler, normlar ve yasalar çerçevesinde, plan disipliniyi uygulaması içinde çalışır duruma gelmeleri hedef alınacaktır. Sektör kurumlarında çalışanların yönetime ve işletmelerin sorumluluklarına, verimli bir çalışma ortamı yaratacak biçimde belirli düzeyde katılmalarını sağlayacak yasalar ve/veya düzenlemeler çıkartılacaktır" (IV. Plan, P. 1163 ve P. 1169).

Türkiye'deki kamu firmalarının verimli çalışmamlarının temel nedenleri ile ilgili olarak yukarıda özetlenmiş olan tüm nedenler ikincil niteliktedir. Kanımızca Türkiye'deki kamu firmalarının verimli çalışmamlarının temel nedeni sözkonusu firmalar için bütçe kısıtlamasının yumuşak olmasıdır. Bu nedenle de IV. Planın önerdiği temel politikalar etkin olmaktan uzaktır.

Şimdi de Türkiye'deki kamu firmalarının verimli çalışabileceklerini sağlayacak yasal ve kurumsal düzenlemelerin neler olabileceği sorunu ele alalım. Bunun için de tüm kamu firmalarını çalışmanın ilk kısmında açıklanmış olan C veya da \bar{C} - varsayımının sağlanıp sağlanmadığına göre ikiye ayıralım. C veya da \bar{C} - varsayımının sağlanmadığı kamu firmalarını dışbükey, sözkonusu varsayımın sağlanmadığı firma-

ları ise dışbükey olmayan kamu firmaları olarak isimlendirelim. Dışbükey kamu firmalarını da özel mal (private good) ve kamusal mal (public good) üreten firmalar olarak tekrar ikiye ayıralım.

İlk olarak özel mal üreten dışbükey kamu firmalarını (Sümerbank, Şeker, Çimento, Gima, Tansa) ele alalım. Bu firmalar, ekonomideki kaynakların etkin dağıtılabilmesini sağlayabilmek için faaliyetlerini rekabetçi koşullar altında fiyat mekanizmasının kurallarına göre yürütmek zorundadırlar. Sözkonusu firmalar için bütçe kısıtlaması, aynen özel firmalarda olduğu gibi katı olmalıdır. Firmalar zarar ettiklerinde yaşayamayacaklarını öğrenmelidirler. Finansman güçlükleri çeken ve/veya büyümek isteyen bu firmalara devlet hiç bir şekilde yardım etmemelidir. Firma, harcamalarını kendi satış hasılatından karşılamak zorunda olduğunu anlamalıdır. Bu da ancak devletin sözkonusu ilkeleri devamlı olarak tüm özel mal üreten dışbükey kamu firmalarına uygulaması durumunda sağlanabilir. Bu durumda firma yöneticileri bütçe kısıtlamasının katı olduğunu öğrenecek, davranışlarını zamanla değiştirecek ve verimli çalışmak zorunda olduklarını da anlayacaklardır.

Şimdi de kamusal mal üreten dışbükey kamu firmalarını (sağlık, eğitim, sosyal konut, sulama) ele alalım. Bu firmalar için de verimli çalışabilmek aslında bütçe kısıtlamasının katı olmasına bağlıdır. Ancak sözkonusu firmalar için bütçe kısıtlamasının katı olması mümkün değildir. Çünkü, ekonomide kamusal mal fiyatlarının belirlenebileceği rekabetçi piyasalar yoktur. Kamusal mal satış fiyatlarının belirlenbilmesinde karşılaşılan güçlükler ve ödeme yapmayan tüketicilerin kamusal mallardan faydalanmalarını engellemedeki teknik zorluklar nedenleri ile devlet sözkonusu malları çoğu zaman bedava olarak veya da cüz'î bir ödeme karşılığında sunmaktadır. Kamusal mal üreten firmalar ise sözkonusu malları üretebilmek için girdi kullanmak, yani harcama yapmak zorundadırlar. Bu durumda da harcamalar için gerekli fonlar genellikle devletten sağlanmaktadır. Firmalar için yatırım rizikosunu ve finansman problemi bir sorun teşkil etmemektedir. Firmalardaki bütçe kısıtlaması yumuşak olduğundan sözkonusu firmalar genellikle verimli çalışmamaktadır. Bu firmalarda verimliliği üst düzeye çıkarmanın kolay olmadığı açık olarak görülmektedir. Devlet ise ekonomideki kaynakların kötü dağılmasını bir ölçüde şu şekilde önleyebilir : Devlet kamusal malların üretim miktarlarını maliyet - fayda (cost - benefit) analizleri çerçevesinde belirlemeli, sözkonusu firmaların üretim miktarlarını minimum maliyette üretmelerini istemeli ve

bu ilkelere uyulmasını sağlamak için de kamusal mal üreten firmaları sıkı bir şekilde denetlemelidir.

Son olarak da dışbükey olmayan ve özellikle ölçeğe göre artan getirinin önemli olduğu kamu firmaları (elektrik, telefon) ile bu firmaların uygulamaları gereken işletme kurallarından en tanınmış olan marjinal maliyet ilkesini ele alalım. Marjinal maliyet ilkesinin uygulanması durumunda bu tip firmalarda zarar söz konusu olduğundan devlet bu zararı karşılamak zorundadır. Ancak, söz konusu durumda devlet firma yöneticilerinde bütçe kısıtlamasının yumuşak olduğu izlenimini hiç bir zaman yaratmamalıdır. Bu da marjinal maliyet ilkesini uygulayan firmaların sıkı bir şekilde denetlenmesi ve söz konusu firmaların harcamalarını kendi satış hasılatlarından karşılamaları durumunda sağlanabilir (Baumol ve Bradford (1970)).

Yukarıdaki açıklamalardan görüldüğü üzere kamu firmalarının verimli çalışabilmeleri için bu firmaların bütçe kısıtlamasının katı olduğunu öğrenmeleri gerekmektedir. Bunun için de özel mal üreten tüm dışbükey kamu firmaları ile dışbükey olmayan kamu firmaları yasal ve kurumsal düzenlemeler ile katı bütçe kısıtlamalı firmalar durumuna getirilmelidir. Ayrıca ekonomideki kaynakların etkin bir şekilde dağıtılabilmesi için devlet, özel mal üreten tüm kamu firmalarının rekabetçi koşullar altında çalışmalarını, dışbükey olmayan kamu firmalarının marjinal maliyet ilkesini uygulamalarını, kamusal malların üretim miktarlarının maliyet - fayda analizleri çerçevesinde belirlenmesini, kamusal mal üreten firmaların da söz konusu üretim miktarlarını minimum maliyette üretmelerini sağlamalıdır.

KAYNAKLAR :

- Arrow, K.J. (1969), "The Organization of Economic Activity : Issues Pertinent to the Choice of Market versus Nonmarket Allocation" **The Analysis and Evaluation of Public Expenditures, The P.P.B.S. System** içinde, Vol. 1, U.S. Government Printing Office.
- Arrow, K.J., F. Hahn (1971), **General Competitive Analysis** Holden Day, San Fransisco.
- Baumol, W.J., D.F. Bradford (1970), "Optimal Departures from Marginal Cost Pricing", **American Economic Review**, Vol. 60: 265-283.
- Celasun, M. (1979). "Governmental Planning and Policy Making : Implications for Research and Education in Systems Science" **Education in Systems Science**, Report and Proceedings of the NATO Advanced Research Institute içinde, Taylor & Francis Ltd, London.
- Debreu, G. (1959), **Theory of Value**, Wiley, New York.
- Debreu, G., H. Scarf (1963), "A Limit Theorem on the Core of an Economy," **International Economic Review**, Vol. 4: 235-246.
- Dreze, J. (1964) "Some Postwar Contributions of French Economists to the Theory of Public Policy," **American Economic Review**, Vol. 54, no. 4, part 2.
- Ersel, H. (1978), **Kaynak Dağıtım Süreçleri İçin Kuramsal Bir Çerçeve**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Farrell, M.J. (1959), "The Convexity Assumption in the Theory of Competitive Markets," **Journal of Political Economy**, Vol. 67: 377-391.
- Foley, D.E. (1967), "Resource Allocation and the Public Sector," **Yale Economic Essays**, Spring.
- Guesnerie, R. (1975), "Pareto Optimality in Non - Convex Economies," **Econometrica**, Vol. 43: 1-29.
- Guesnerie, R. (1979), "Financing Public Goods with Commodity Taxes : The Tax Reform Viewpoint", **Econometrica**, Vol. 47, 393-421.
- Johansen, L. (1978), **Lectures on Macroeconomic Planning**, Part 2: Centralization, Decentralization and Planning under Uncertainty, North - Holland, Amsterdam.
- Kahn, A.E. (1970), **The Economics of Regulation : Principles and Institutions**, John Wiley & Sons, Inc., New York.
- Kahn, A.E. (1979), "Applications of Economics to an Imperfect World" **American Economic Review**, Vol. 54, Papers and Proceedings. 1-13.
- Koopmans, T.C. (1970), "Uses of Prices," **Scientific Papers of Tjalling C. Koopmans** içinde, Springer Verlag, Berlin.
- Kornai, J. (1978), "Resource Constrained versus Demand Constrained Systems", 1978 yılında Cenevre'de toplanan Ekonometri Cemiyetinin Avrupa Kongresine sunulan tebliğ.
- Krueger, A.O. (1974), **Foreign Trade Regimes and Economic Development**, Columbia University Press, New York.
- Leibenstein, H. (1966), "Allocative Efficiency versus "X" - Efficiency," **American Economic Review**, Vol. 56: 392-415.

- Lesourne, J. (1975), **Cost - Benefit Analysis and Economic Theory**, North - Holland, Amsterdam.
- Malinvaud, E. (1953), "Capital Accumulation and Efficient Allocation of Resources," **Econometrica**, Vol. 21: 233-263.
- Milleron, J. (1972), "Theory of Value with Public Goods: A Survey Article," **Journal of Economic Theory**, Vol. 5: 419-477.
- Sen, A.K. (1977), "On Weights and Measures: Informational Constraints in Social Welfare Analysis," **Econometrica** Vol. 45. 1539 - 1572.
- Shepherd, W.G., C. Wilcox (1979), **Public Policies Toward Business**, Richard D. Irwin, Inc., Homewood, Illinois.
- Starr, R.M. (1969), "Quasi - Equilibria in Markets with Non - Convex Preferences", **Econometrica**, Vol. 37, 25-38.
- The Analysis and Evaluation of Public Expenditures, The P.P.B.S. System** (1969), Vol. 1-3, U.S. Government Printing Office.
- Zangwill, W.I. (1969), **Non-linear Programming: A Unified Approach**, Prentice Hall, New Jersey.

**WELFARE ECONOMICS AND THE STATE :
THEORY, IMPLEMENTATION IN TURKEY
AND POLICY ALTERNATIVES**

The paper discusses the basic economic functions of the government in mixed economies, and concentrates on the study of policies that governments should pursue in order to achieve efficient allocation of resources and equitable distribution of incomes in those economies.